

"НІ МОСКОВСЬКІЙ ГВАРДІЇ У ЦЕРКВІ?" ЧОМУ УКРАЇНА НЕ ЗМОГЛА ВІЙТИ З-ПІД КОРМИГИ РПЦ

Тетяна ЄВСЄЄВА

Центральна Рада довго не звертала уваги на церковні справи

Собор Святої Софії, Премудрості Божої (1017 - 1037, побудований коштом київського князя Ярослава Мудрого). Київ, фото 30.03.1918 р.

20 (7) січня 1918-го урочистим богослужінням у Св. Софії у Києві розпочала роботу перша сесія Всеукраїнського православного церковного собору. Його скликали з метою визначення канонічного статусу та українізації церкви у межах України. Загалом Собор відбув три сесії: січень-лютий (I), червень-липень (II) і жовтень-грудень (III) 1918 р. Між прихильниками автокефалії і єдиної Російської церкви точилася гостра боротьба, подекуди - з використанням "боїв без правил".

Актом про зречення престолу імператор Микола II скасував чинність єдиного імперського державно-церковного законодавства. Приєднані свого часу силою зброї неросійські "околиці" почали вимагати автономії та автокефалії національних православних церков, інтегрованих Російською православною церквою (РПЦ) з порушенням канонів. Найпослідовніше діяла Грузія. Будучи автокефальною майже півтора тисячоліття до інкорпорації РПЦ (487 - 1811 рр.), Грузинська церква жорстко опиралася русифікації, подекуди доходило до кривавих ексцесів. Ще з початку XX ст. звіти про церковні справи там засвідчували сплеск руху за відновлення автокефалії. У березні 1917 р. Грузинська церква автокефалію оголосила, а восени обрала свого предстоятеля

- католикоса Киріона II (Киріона Садзагелова). В Україні ситуація виявилася набагато складнішою.

Вітаючи Українську Центральну Раду як свій національний парламент, українські організації по всій Росії вимагали від неї обстоювати "автокефальну церкву в автономній Україні". Аналогічні вимоги висували з'їзди духовенства і мирян, що прокотилися українськими єпархіями навесні-влітку 1917-го. З боку відповідності церковним канонам ця вимога була абсолютно правомірною. Так 38-ме правило Св. Отців, прийняте на V - VI-му Вселенському соборі у Константинополі (691-692 рр.) встановлює: "якщо царською владою збудоване, або колись буде побудоване нове місто, то адміністративним та земельним розподілом нехай відповідає розподіл церковних справ". Цим же правилом керувалися й у стосунках між православними державами.

Окрім відновлення державності, існували й інші канонічні та церковно-історичні підстави для виходу українських єпархій з-під юрисдикції РПЦ. Перебуваючи у складі Константинопольського патріархату на правах церковної області (988 - 1686 рр.), Київська митрополія *de facto* була самостійною. До підпорядкування Московському патріарху Київська церква мала власні чинопослідування, свята, піснеспіви, культову архітектуру, богословську і богослужбову літературу, монастирі, видавничі та освітні заклади.

Військовий Микільський собор ("Великий Микола") (1690-1696, архітектор Й.Д.Старцев) збудований коштом гетьмана Івана Мазепи. Знищений більшовиками у 1934 році. На його місці у 1962-1965 рр. збудували Палац піонерів і школярів. Київ, фото 30.03.1918.

Військовий Микільський собор ("Великий Микола") (1690-1696, архітектор Й.Д.Старцев) збудований коштом гетьмана Івана Мазепи. Знищений

більшовиками у 1934 році. На його місці у 1962-1965 рр. збудували Палац піонерів і школярів. Київ, фото 30.03.1918.

Києво-Братський монастир і Академія (1615), Київська братська школа, Київський колегіум Петра Могили (1632), Київська академія, Київська духовна академія, Національний університет "Києво-Могилянська академія" (з 1994). Київ, малюнок 1840 р.

Братський монастир і Київська духовна академія. Київ, фото 01. 04. 1918 р.

Київські митрополити мали право мироваріння. Їм, як екзархам (митрополити/єпископи великих церковних областей) Вселенського патріарха, підпорядковувалися православні єпархії поза межами Російської імперії: у Речі Посполитій, в Австрійській Галичині та Закарпатті.

Миро - приготована та освячена на обряді мироваріння ароматна олія, якою помазують людей під час Таїнства Миропомазання та церковні предмети під час освячення храму, престолу, антимінса. Обряд приготування мира, здійснює патріарх або митрополит у Страсний тиждень у період від Великого понеділка до Великого четверга. Це виняткове право першоієрархів помісних церков.

Нарешті, Київські митрополити були священноархімандритами (очільниками) однієї з найбільших святинь у православному світі - Києво-Печерської Лаври з великою кількістю канонізованих до 1686 р. святих, прославлених нетлінням мощів.

434. Uspenskiy = Mariä-Himmelfahrts-Kathedrale. Vorderansicht 30.3.18.
Успенський собор Києво-Печерської лаври (Собор Успіння Пресвятої Богородиці, 1073-1078, побудований коштом князя Святослава II Ярославича). Зруйнований 3 листопада 1941 р. радянськими військовими. Відбудований 2000 р. Київ, фото 30.03.1918 р.

Всі ці чинники за умови незалежності України, спільного волевиявлення духовенства і мирян українських єпархій РПЦ, підтриманого державною владою, сприяли б незалеженню Української церкви від РПЦ. Межі українських єпархій відповідали тогочасному адміністративно-територіальному губернському поділу, тобто станом на 1917-й їх було дев'ять: Київська, Харківська, Полтавська, Чернігівська, Катеринославська, Волинська (кафедральне місто Житомир), Подільська (Кам'янець), Одесько-Херсонська (Одеса), Таврійська (Симферопіль, входили Крим та материкові повіти Таврійської губернії). Межі єпархій збігалися з кордонами відповідних губерній.

Але ж був ще й політичний бік справи І тут обставини виявилися несприятливими. Широкий поступ пореволюційної російської демократії миттєво завершився з постановкою на порядок денний українського питання. І у світському, і в церковному середовищі Петроград робив усе можливе, аби утримати Україну у складі Росії і таким чином зберегти єдність останньої. Вирішення питання української автономії відкладали до скликання Всеросійських установчих зборів (вибори провели у листопаді 1917 р.), автокефалії - до скликання Всеросійського собору, а останній апелював до авторитету рішення новообраного Всеросійського патріарха Тихона (висвятили 4 грудня (21 листопада) 1917-го).

Прискорити справу визнання автокефалії української церкви через скликання Всеукраїнського церковного собору намагалося проукраїнське крило з середовища духовенства та мирян. Вперше питання про скликання Всеукраїнського собору перед обер-прокурором Тимчасового уряду Володимиром Львовим та Синодом РПЦ офіційно поставили 66 делегатів від 10 українських єпархій на Всеросійському з'їзді духовенства і мирян (липень 1917-го). Відповідно 13 липня (30 червня) 1917-го київська єпархіальна рада заходила створювати спеціальну комісію для скликання Собору з вікарним Уманським єпископом Димитрієм (Вербицьким) на чолі. Єпископат і Київський митрополит Володимир (Богоявленський) висловилися категорично проти. Їх підтримав Синод. Заборону автокефалістських прагнень українців аргументували історичною залежністю від Константинопольського та Московського патріарха й Св. Синоду, відсутністю традиції автокефалії, невизначеністю політичної долі самої України та запланованим проведенням Всеросійського собору (28 (15) серпня 1917-го), де можна було вирішувати і "регіональні" проблеми. Після цього єдиний єпископ вийшов зі складу соборної комісії, унеможлививши канонічне скликання Собору відсутністю участі і згоди архієреїв.

Однак соборна комісія не капітулювала і, вважаючи, що революційна доба дозволяє переглянути канони, в кінці липня 1917-го звернулася із закликом до духовенства і мирян провести Всеукраїнський собор у першій половині серпня з метою вироблення умов широкої автономії церкви. Але дістала заборону вже від новообраного обер-прокурора Антона Карташова.

Під натиском "демократизації" мирянами церковного життя (відбирання ключів від храмів, церковних кас, поділ церковної і монастирської землі, майна, вигнання з місць служіння священиків та архієреїв з кафедр) та відсутності інтересу до проблем церкви з боку Української Центральної Ради переважна більшість священства влітку-восени 1917-го підтримала курс єпископату України на збереження єдності з РПЦ. Тому до проголошення у Києві III Універсалу Центральної Ради українське питання на Всеросійському соборі навіть не ставилося. Але вже 3 грудня (20 листопада) 1917-го на окремому зібранні делегати від України, попри небажання Київського митрополита, ухвалили рішення скликати Всеукраїнський собор на чолі з митрополитом і виробити стратегію керівництва місцевою церквою в нових політичних умовах.

Митрополит Київський Володимир (Богоявленський) (1848-1918). Фото періоду служіння митрополитом Московським і Коломенським, священноархімандритом Троїце-Сергієвої Лаври, між 1898 і 1912 рр.

6 грудня (23 листопада) 1917 р. Всеросійський собор вирішив відрядити спеціальну делегацію для участі у Соборі Всеукраїнському, переговорів з Центральною Радою та церковними організаціями "заради взаємного примирення". Її очолив відомий українському духовенству та киянам митрополит Бакинський і екзарх Кавказький Платон (Рождественський), який серед іншого був і добрим знавцем української мови.

Митрополит Бакинський і екзарх Кавказький (з серпня 1917 р.) Платон (Рождественський) (1866-1934). З лютого 1918 р. митрополит Херсонський і Одеський. Фото між 1915 і 1917 рр.(?).

Підґрунтя для "взаємного примирення" з Всеросійським собором і патріархом з'ясувалося 12 грудня (29 листопада) під час візиту до патріарха Тихона членів Тимчасової православної церковної ради на чолі з військовим капеланом Олександром Маричівим.

Тимчасова церковна рада утворилася 6 грудня (23 листопада), у Києві з членів комісії зі скликання Всеукраїнського собору та Братства Воскресіння і, на протигагу Київському митрополитові та всупереч канонам, оголосила себе тимчасовою вищою церковною владою на Україні до скликання Всеукраїнського собору.

Про відсутність у її складі архієреїв і боротьбу з Київським митрополитом патріарх нічого не знав, однак, підтверджуючи свою згоду на проведення Собору, запевнив, що ніколи не погодиться на автокефалію для Української церкви, але "автономия, даже самая широкая, - в ваших руках".

Далі протистояння проукраїнського та проросійського крила у церкві продовжилося під час роботи першої сесії Всеукраїнського собору (20 (7) січня - 2 лютого (19 січня) 1918-го). Попри те, що на цій сесії в керівних органах Собору переважала група Тимчасової церковної ради, її представники жодне з питань - у тому числі і шляхи набуття автокефалії (чи автономії) і українізації церкви - попередньо не підготували, програму роботи форуму достатньо не опрацювали. Тому єпископат без особливих проблем зрештою відклав вирішення питання статусу церкви в Україні та її стосунків з Московським патріархом.

24 (11) січня 1918-го чи не вперше церковно-державними стосунками офіційно перейнялася Центральна Рада. На Собор завітав комісар у справах ісповідань Олександр Карпінський. Комісар заявив, що "Генеральний Секретаріат не допустить московської гвардії у нашій церкві" і зажадав "самостійної церкви у самостійній Державі". Його слова пролунали у час, коли більшовицькі війська йшли на Київ. Під військовою загрозою делегати почали роз'їжджатися і перша сесія Собору закрилася, не ухваливши жодного рішення. Фактично, саме більшовики зірвали роботу Собору і плани автокефалістів. Пізніше митрополит Антоній (Храповицький) іронічно зауважив з цього приводу: "Совсем была бы беда, да вот, слава Богу, большевички выручили!".

Друга і третя сесії Собору (червень-липень, жовтень-листопад 1918-го) працювали вже за урядування гетьмана Павла Скоропадського, але це інша історія.

Німецькі солдати у Києві біля Софійського Собору. Фото 30.03.1918 р.